

Τα Μεσαιωνικά Νοσοκομεία

ΦΩΤΗΣ ΒΛΑΣΤΟΣ

Πνευμονολόγος, Επιμελητής Α΄, ΚΑΑ-ΝΝΘΑ

Η εποχή του μεσαίωνα (500-1500 μ.Χ.) θεωρείται μια περίοδος όπου οι επιστήμες παρέμειναν σε κατάσταση αδράνειας και στείρωσης. Ωστόσο, μέσα από αυτή την ταραγμένη χιλιετηρίδα ξεπήδησε ένας από τους ευεργετικότερους θεσμούς για την ανθρωπότητα: το νοσοκομείο.

Η δημιουργία των νοσοκομείων στο δυτικό κόσμο αποτελεί πρωτίστως εκδήλωση της χριστιανικής φιλανθρωπίας. Ωστόσο, ιδρύματα με παρόμοιο προορισμό υπήρχαν και κατά την αρχαιότητα σε άλλα μέρη του κόσμου. Στην ελληνική αρχαιότητα ανήκουν τα ασκληπιεία, όπου οι θεραπευτικές

ρήσεις αναζητούνταν κυρίως μέσα από μηχανισμούς ονειρικής ή άλλης επίδρασης (εγκοίμιση). Αναφέρονται ιδρύματα στην Κεϋλήνη των αρχών του 5ου αιώνα π.Χ. και στην Ινδία, γύρω στα 260 π.Χ. Τα αραβικά νοσοκομεία χρονολογούνται μετά την εμφάνιση των πρώτων αντίστοιχων χριστιανικών. Δεν έχει εξακριβωθεί εάν οι Άραβες χρησιμοποίησαν σαν πρότυπα βουδιστικά ή χριστιανικά νοσοκομεία.

Οι Ρωμαίοι είχαν κατασκευάσει ιδρύματα με νοσοκομειακές λειτουργίες στα πλαίσια της στρατοπέδευσης στρατευμάτων για μακρύ χρονικό διάστημα σε απομακρυσμένες περιοχές και σαν τόπους αρωγής για άτομα με χρόνιες αναπηρίες (valetudinarian).

Τα πρώτα Ευρωπαϊκά νοσοκομεία θύμιζαν περισσότερο γηροκομεία ή πτωχοκομεία. Οι ασθενείς που νοσηλεύονταν εκεί ανήκαν κυρίως σε ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες, όπως ταξιδιώτες, προσκυνητές, ηλικιωμένοι, ορφανά, άστεγοι. Για όλους αυτούς, η χριστιανική φιλανθρωπία παρείχε καταφύγιο και τροφή. Τα πρώτα μεσαιωνικά νοσοκομεία σπανίως εξειδικεύονταν στη θεραπεία ορισμένων παθήσεων. Συνήθως, οι ασθενείς γίνονταν δεκτοί για να βοηθηθούν κοινωνικά και πνευματικά, μέχρι η κατάσταση της υγείας τους επιτρέψει την επιστροφή τους στην προηγούμε-

Εικόνα 1. “La Grande Chambre des Pauvres” – Η Μεγάλη Αίθουσα των Πτωχών – πιστεύεται ότι αποτελεί το παλαιότερο κτίριο που γνώρισε συνεχή χρήση σαν νοσοκομείο. Θεωρείται αντιπροσωπευτικό δείγμα των μεσαιωνικών νοσοκομείων και αποτελεί μέρος του ιδρύματος Hotel-Dieu de Beaune της Γαλλίας που ιδρύθηκε στα 1443.

νη ζωή τους.

Η ονομασία «νοσοκομείο» προέρχεται από το Βυζάντιο. Αρχικά, σαν μοναστηριακό «ξενώνες» και αργότερα σαν διοικούμενα από την εκκλησία «νοσοκομεία», τα ιδρύματα αυτά αρχίζουν να εμφανίζονται στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία ήδη από τον 4ο αιώνα μ.Χ. Από τον 7ο αιώνα, αρχίζουν να αποκτούν μια στοιχειώδη οργάνωση, καθώς διαχωρίζουν άνδρες από γυναίκες και ασθενείς με διαφορετικές παθήσεις (π.χ. οφθαλμολογικές ή χειρουργικές). Το 1136 είναι το έτος ίδρυσης του νοσοκομείου του Παντοκράτορα στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί προβλέπεται εκτός από τη νοσηλεία και η ιατρική διδασκαλία. Το επίπεδο της παρεχόμενης ιατρικής και νοσηλευτικής φροντίδας στα νοσοκομεία της Κωνσταντινούπολης θεωρείται ανώτερο από αυτό που παρείχαν τα αντίστοιχα δυτικοευρωπαϊκά νοσοκομεία του Ύστερου Μεσαίωνα.

Το παλαιότερο δυτικο-ευρωπαϊκό νοσοκομείο φαίνεται ότι είναι το γαλλικό Hotel-Dieu, που ιδρύθηκε στη Lyon γύρω στο 542 από τον Childebert τον πρώτο, βασιλέα των Φράγκων. Το περίφημο Hotel-Dieu των Παρισίων ιδρύθηκε λίγο αργότερα, στα 652 από τον Άγιο Landry, τον 28ο Επίσκοπο των Παρισίων. Το παλαιότερο νοσοκομείο στην Ιταλία πιστεύεται ότι ήταν η

Santa Maria Della Scala στη Sienna, που ιδρύθηκε στα 898.

Σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη των νοσοκομείων δόθηκε κατά τον 12ο αιώνα από τις Σταυροφορίες. Οι επιδημίες της πανώλης κατά τον 14ο αιώνα, ενίσχυσαν περαιτέρω την κατασκευή νέων νοσοκομείων.

Η ίδρυση του Τάγματος των Νοσοκομείων του Αγίου Πνεύματος, στα 1180, εγκαινίασε ένα ρεύμα ανοικοδόμησης νοσοκομείων. Σύντομα, νοσοκομεία του Αγίου Πνεύματος άνοιξαν σε πολλές πόλεις, παντού στην Ευρώπη. Ο πάπας Ιννοκέντιος III (1198-1216) χρηματοδότησε την ίδρυση

τέτοιων νοσοκομείων στη Ρώμη, στα 1198, στην παλαιά γέφυρα του Τίβερη.

Ο Ιννοκέντιος κάλεσε τον Guy του Montpellier και τον έθεσε επικεφαλής του Τάγματος και των Ιταλικών νοσοκομείων. Αυτό το ίδρυμα, το Ospedale di Santo Spirito, υπάρχει μέχρι σήμερα. Στην Φλωρεντία, το Ospedale di Santa Maria degli Innocenti, λειτουργεί συνεχώς από το 1421.

Το πρώτο νοσοκομείο της Αγγλίας κτίσθηκε στο York, στα 937 μ.Χ. Μεταξύ των παλαιότερων νοσοκομείων συγκαταλέγονται το St. Gregory's (1084), το St. Cross στο Winchester (1123), το St. Thomas (1215). Ένα από τα σημαντικότερα αγγλικά, μεσαιωνικά νοσοκομεία που υφίστανται και σήμερα είναι το St. Bartholomew's στο Λονδίνο (έτος ίδρυσης 1123).

Στην Ισπανία, το Γενικό Νοσοκομείο της Μαδρίτης συγκροτήθηκε από την ένωση τριών αραβικών νοσοκομείων, που πραγματοποιήθηκε από τον Φίλιππο II, στα 1566. Οι μουσουλμάνοι δεν ήσαν λιγότερο ενθουσιώδεις από τους χριστιανούς στα έργα φιλανθρωπίας. Πράγματι, οι Άραβες ήσαν πρωτοπόροι στην φροντίδα και την περίθαλψη των ψυχοπαθών. Πολλά νοσοκομεία κτίσθηκαν στις μουσουλμανικές πόλεις της Μικράς Ασίας. Ήδη, από το 707

μ.Χ., ο χαλίφης Walid ibn "Abdulmalik" ο πρώτος, αναφέρεται ότι ίδρυσε νοσοκομείο στη Δαμασκό.

Ένα άλλο ιδρύθηκε στο Κάιρο στα 874, δύο στη Βαγδάτη στα 918 και τρία ακόμη στην Αίγυπτο μεταξύ 925 και 977. Ένα από τα μεγαλύτερα μουσουλμανικά νοσοκομεία υπήρξε το Al-Mansur, κτισμένο στα 1283 στο Κάιρο. Οι πόλεις των Σαρακηνών στην Ισπανία διέθεταν επίσης καλά οργανωμένα νοσοκομεία. Στα νοσοκομεία αυτά επιχειρήθηκε να αντιμετωπισθούν οι χρόνιες παθήσεις και η λέπρα. Οι λεπροί απομονώνονταν. Οι υπηρεσίες παρέχονταν δωρεάν.

Εκτός από τα Hotels-Dieu της Λυών και των Παρισίων, πολλά άλλα παλαιά Γαλλικά νοσοκομεία λειτουργούν ακόμη και σήμερα. Στα 1260, ο Λουδοβίκος ο 9ος ίδρυσε το νοσοκομείο των Quinze Vingts σαν οίκο τυφλών. Σήμερα λειτουργεί σαν γενικό νοσοκομείο, αλλά εξειδικεύεται στην οφθαλμολογία. Ο Λουδοβίκος ο 13ος ίδρυσε το La Salpetriere σαν άσυλο για τις άπορες γυναίκες. Το άσυλο εξελίχθηκε αργότερα σε νοσοκομείο για ασθενείς με ψυχικές και νευρικές παθήσεις, ενώ σήμερα είναι ένα τεράστιο, φημισμένο νοσηλευτικό και ερευνητικό ίδρυμα.

Ένα από τα πλέον φημισμένα παλαιά νοσοκομεία της Γαλλίας, χαρακτηριστικό του Μεσαίωνα, είναι το Hotel-Dieu της Beaune. Θεωρείται το παλαιότερο κτίριο με συνεχή νοσοκομειακή χρήση μέχρι σήμερα. Βρίσκεται στην καρδιά μιας περιτοισμένης πόλης, της Beaune, στη Βουργουνδία, περίπου 250 μίλια νοτιοανατολικά των Παρισίων. Κτίσθηκε μετά από τη σκληρή περίοδο του Εκατονταετούς πολέμου και τη βασιλεία του Καρόλου του 7ου, Δούκα της Βουργουνδίας. Μετά τη λήξη των πολέμων, ήρθε η μάστιγα των λιηστών. Οι τρομοκρατημένοι χωρικοί κατέφευγαν σε κάστρα και οχυρωμένες πόλεις. Ο λιμός και η πανώλη πολλαπλασίαζαν τα δεινά τους.

Αυτές οι εικόνες κινητοποίησαν τα φιλόθωπα αισθήματα του καγκελάρου στο Δουκάτο της Βουργουνδίας, Nicholas Rolin. Ισχυρός οικονομικός και πολιτικός παράγοντας, ο Rolin και η σύζυγός του, Guigone De Saslins συμφώνησαν να διαθέσουν την περιουσία τους για να κτισθεί ένα «πανδοχείο του Θεού» για τους φτωχούς και ασθενείς. Ο καγκελάριος είχε την συγκατάθεση του πάπα Ευγένιου του 4ου και του Δούκα Φιλίππου της Beaune. Η πόλη επηλέγη λόγω των οχυρωματικών έργων και της θέσης του κάστρου στον χάρτη των ταξιδιωτικών δρόμων του 15ου αιώνα. Στις 4

Αυγούστου του 1443, κάτω από την πύλη της εκκλησίας της Notre Dame της Beaune, παρουσία διακεκριμένων καλεσμένων, υπογράφηκε η χάρτα για την ίδρυση του Hotel-Dieu de Beaune. Το νοσοκομείο κατασκευάστηκε με βάση τον φλαμανδικό αρχιτεκτονικό ρυθμό.

Ο πρώτος ασθενής εισήλθε την 1η Ιανουαρίου του 1452. Έξη αδελφές είχαν ορισθεί για να προσφέρουν φροντίδα σε φτωχούς και αδυνάτους που αναζητούσαν καταφύγιο στη "Grand' Chambre des Pauvres" -τη Μεγάλη Αίθουσα των Φτωχών. Η μεγάλη ή κύρια αίθουσα είναι ένα αρχιτεκτονικό και αισθητικό επίτευγμα: έχει μήκος 72 μέτρα από την είσοδο μέχρι τα παράθυ-

ρα με τα χρωματιστά βιτρό στο βάθος της και πλάτος 14 μέτρα. Τέλος, το ύψος της υπερβαίνει τα 16 μέτρα. Η στέγη είναι σχεδιασμένη σαν καρίνα караβιού καθώς την κοιτάζουμε από μέσα (σύμβολο της φιλάνθρωπίας που διατρέχει τον κόσμο όπως το πλοίο τη θάλασσα). Κατά μήκος της αίθουσας, κάθε κλίνη βρίσκεται στο βάθος ενός διαχωρισμένου διαμερίσματος, ενώ συρόμενες κουρτίνες εγγυώνται την ιδιωτικότητα.

Το μοτίβο σε σκούρο κόκκινο και χρυσό βρίσκεται παντού - στις κουρτίνες, στα σεντόνια, στα καλύμματα - με τα μονογράμματα του ιδρυτή και της συζύγου του, που έκαναν δυνατή την ύπαρξη του ιδρύματος. Έξω από κάθε χωρισμένο διαμέρισμα υπάρχει ένα μικρό τραπέζι και μια καρέκλα. Πάνω σε κάθε τραπέζι υπάρχουν ακόμη τα παλαιά, κομψά σκεύη - μια χάλκινη λεκάνη, ένα βαθύ πιάτο και ένα περι-

τεχνο ποτήρι. Δίπλα στην κυρίως αίθουσα, υπάρχει ένα παρεκκλήσι. Ο σχεδιασμός του κτιρίου είναι τέτοιος ώστε όταν τραβιούνται όλες οι κουρτίνες, οι ασθενείς μπορούσαν να παρακολουθήσουν τη λειτουργία χωρίς να μετακινηθούν από τις κλίνες τους. Αυτή η διάταξη απαντάται σε πολλά Γαλλικά, μεσαιωνικά νοσοκομεία.

Επειδή η ανοικοδόμησή του άρχισε στα 1443, έγιναν κατά καιρούς πολλές προσθήκες. Μεταξύ αυτών είναι: πολλοί θάλαμοι, ένα μεγάλο μαγειρείο, ένα φαρμακείο, ένα μουσείο. Επίσης, προστέθηκαν κήποι, αυλές και πολυτίμα έργα τέχνης. Τα παλαιότερα, άχρηστα για κάθε εποχή εξαρτήματα γίνονταν αντικείμενα με νοσταλγική και ιστορική σημασία.

Η χρηματοδότηση των μεσαιωνικών νοσοκομείων στηριζόταν κυρίως σε δωρεές, συνήθως παραχωρήσεις ακινήτων ή εκτάσεων. Συχνά, ο ίδιος ο βασιλιάς παραχωρούσε στο νοσοκομείο το δικαίωμα να προμηθεύεται ξυλεία από τα βασιλικά δάση ή σιτάρι από τους βασιλικούς σιτοβολώνες. Για παράδειγμα, στα 1226, ο Ερρίκος ο 3ος έδωσε φορτίο ξύλου δέκα αμαξών στο St. John's Hospital, στο Burford, και πέντε χρόνια αργότερα δώρισε τρεις οξείες για καύσιμο. Οι δωρεές στο νοσοκομείο St. Bartholomew's της Οξφόρδης, περιελάμβαναν και δύο φορτία σιταριού κάθε χρόνο από τα βασιλικά κτήματα κοντά στο Osney. Οι ευγενείς και οι εύποροι έμποροι προσέθεταν επίσης τον οβολό τους. Επιπλέον, ο πάπας συχνά επέτρεπε στους λεπρούς να ζητιανεύουν σε δημόσιους χώρους συγκεκριμένες ημέρες κάθε εβδομάδα.

Τα μεσαιωνικά νοσοκομεία ποικίλλαν σε μέγεθος. Ελάχιστα μπορούσαν να φιλοξενήσουν περισσότερους από εκατό τρόφιμους. Ακόμα και στα πλέον οργανωμένα μεσαιωνικά νοσοκομεία, τα προβλήματα ήταν πολλά. Το Hotel-Dieu των Παρισίων, κατά τον 14ο αιώνα, αύξησε τη δύναμη κλινών του από 800 σε 900 ασθενείς και σχεδόν τη διπλασίασε μέσα στον επόμενο αιώνα. Ωστόσο, ο αριθμός των κλινών ήταν πάντοτε πολύ μικρότερος επειδή την εποχή εκείνη χρησιμοποιούσαν τεράστιες κλίνες, που χωρούσαν τέσσερις έως έξι ασθενείς. Χωρίς αποτελεσματικό εξοπλισμό και προσεγμένη υγιεινή, τα μεσαιωνικά νοσοκομεία αποτέλεσαν την πρώτη βάση κοινωνικής ευαισθησίας και αρωγής πάνω στην οποία κτίστηκαν τα σύγχρονα νοσοκομεία. Χρωστούμε πολλά στις φιλάνθρωπικές αρχές και στην ανορθολογική, αλλά ανθρωπιστική προσέγγιση της νοσηλείας του μακρινού Μεσαίωνα.